

פנינים משולחן רבינו הגאון

רבי אברהם מנחובסקי זללה"ה

וישב תשפ"ב ❖ גליין תנ"ה

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת אסתר הדסה ע"ה בת הר"ר רפאל יונה זצ"ל

והלכך יכול לשמוע בקול האב אע"ג דאינו מחוייב, ואם ירצה ישמע בקול האם, דהא אינו מחוייב לשמוע בקול האב בחסרון כיס.

ולפי זה דוקא בנשואה ולא בגרושה, דבגרושה חייב לשמוע בקול האם כיון דאינה מחוייבת בכבוד אביו והרי אין בו חסרון כיס.

העולה מהאמור

נמצא לפי זה לדעת מראות הצובאות ישמע בקול האם, בין בנשואה ובין בגרושה, לדעת הגרע"א איזה שירצה יעשה בין בנשואה בין בגרושה, ולמאי דצייד בחזון איש, בנשואה איזה שירצה יעשה כהגרע"א, ובגרושה ישמע בקול האם כמראות הצובאות.

אסור להאם לצוות

הנה יש לחקור מהו באופן שאסור להאם לצוות לבנה לעשות כיבוד מסויים, אבל ליכא איסור מצד הבן לעשותו, האם חשיב מצוה אם הבן יעשהו. ונפקא מינה האם נימא בזה עוסק במצוה פטור מן המצוה.

כגון בגוונא דהיה צווי האם כנגד צווי האב, והיה אסור להאם לצוות נגד צוואת האב מכיון דהאם חייבת בכבוד האב, והנה בקיום צוואת האב היה חסרון כיס, אבל בצווי האם לא היה חסרון כיס, [והאם נשואה לו], נמצא דאע"פ דהיה אסור להאם לצוות לבנה כך, אבל אין איסור מצד להבן לעשותו מכיון דאינו מחוייב לעשות הכיבוד אב מפאת שיש בו חסרון כיס.

א. צדדי הספק

צדדי הספק, דלחד גיסא יש לומר דחשיב מצוות כיבוד, דאף אם צויה כמאן דליתא, ואינו מחוייב לעשותה, מכל מקום כיון דמענגה בזה יש כאן מצות כיבוד אף בלא צווי, ואם כן יהא פטור ממצוה אחרת. [והא דאמרינן דאינו מחוייב לשמוע בקול האם, היינו משום דמצוה זו יהא לו אף אם ישמע בקול האב, ושוב הויין שקולות]

אמנם לאידך גיסא יש לומר דלא חשיב כיבוד, דכל דאין בכוחה לצוות כיון דאסורה בזה, אין כאן כלל מצות כיבוד, אף אם לגבי הבן ליכא איסור, דכיבוד היינו מלוי רצון וכל שאסור לה לצוות, נמי חשיבין דאין כאן רצון.

ב. לאור ג' דרכים הנ"ל

הנה יש לדון בגוונא הנ"ל לפי הג' דרכים הנ"ל, דהנה אם יעשה צוואת האב, לדעת הגרע"א והחזון איש דרשאי לעשות צוואת האב, [דפליגי על מראות הצובאות], הנה בעשותו כן יהא לו דין עוסק במצוה ויהא פטור ממצוה. [אבל לדעת מראות הצובאות הרי אסור לקיים צוואת האב ואם כן ודאי דלא חשיב עוסק במצוה].

אבל אם ישמע בקול האם, דזה רשאי לעשות לכל השיטות, הנה לדעת מראות הצובאות והגרע"א יהא דינו נמי כעוסק במצוה.

אך למאי דצייד בחזון איש, יש לדון כהנ"ל האם יהא דינו כעוסק במצוה, דהרי אע"פ דרשאי שלא לשמוע בקול האב מפאת דיש חסרון כיס, אך אינו מקיים מצוה בשמעו לאמו כיון דצווייה לא חייל כנגד אביו.

לך נא ראה את שלום אחיך

וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ נָא רְאֵה אֶת שְׁלוֹם אַחִיךָ וְאֶת שְׁלוֹם הַצֶּאֱן וְהַשְּׁבִי דָבָר וַיִּשְׁלַחְהוּ מֵעֵמֶק חֲבֵרוֹן וַיָּבֵא שָׁכְמָה (ל"ז י"ד)

הנה איתא בקרא דיוסף הלך לראות את שלום אחיו, כמו שציווה אביו. והקשה בפרי מגדים (תיבת גומא וישב אות ב') היאך יעקב אבינו צווה ליוסף שילך לאחיו, והיאך באמת הלך יוסף, הרי ידעו שאחיו שונאים אותו והיה סכנת נפשות והרי פיקוח נפש דוחה כל התורה.

ותירץ שיעקב אבינו צווה מכיון דלא ידע שהיה סכנה. ויוסף שידע שהיה סכנה, מכל מקום הלך לאחיו, דרצה למסור עצמו למיתה לקדש השם, להראות לעולם יקרת מצות כיבוד אב, שבדורו היו מזלזלים קצתם בכיבוד אב.

כיבוד אב בחסרון כיס

הנה איתא בגמרא קידושין (ל"א א') דהיכא דאביו אומר השקיני מים ואמו אומרת השקיני מים, חייב לשמוע לאביו, כיון דגם איהי מחוייבת בכבוד אביו. אבל בנתגרשה שניהן שוין.

ודן הגרע"א בתשובות (קמא סי' ס"ח) היכא דכיבוד האב גורם לבן חסרון כיס, וכיבוד האם אינו גורם לבן חסרון כיס, לפי מאי דקיימא לו (שולחן ערוך יו"ד סי' ר"מ סעי' ה') דחיוב כיבוד אב ואם רק משלהם ואינו מחוייב להוציא מכיסו, מה דינו.

מי אמרינן דחייב לשמוע בקול האם, כיון דכיבוד אב ליתא, או דילמא איזה שירצה יעשה, כיון דמכל מקום מקיים מצות כיבוד אב אף אם מוציא משלו.

ואשכחן בזה ג' דרכים:

א. דעת מראות הצובאות

הנה הביא הגרע"א (שם) דעת מראות הצובאות (הגאון רבי משה זאב זצ"ל, נאבי"ד דק"ק ביאליסטאק) דחייב לשמוע בקול האם, בין בנשואה בין בגרושה, כיון דבשמעו בקולה מקיים חיוב ובשמעו בקול האב אינו מקיים חיוב.

ב. דעת הגרע"א

אמנם דעת הגרע"א (שם) דאיזה שירצה יעשה, בין בגרושה בין בנשואה, דנהי דאינו מחוייב לשמוע בקול האב באיכא חסרון כיס, מכל מקום כד מוותר על הפסדו, הוי אותה מצוה כמו אצל האם, והלכך איזה שירצה יעשה.

וכתב הגרע"א דהוא הדין היכא דהמצוה עולה יותר מחומש ממונו דפטור מלקיימו, ואיכא לפנינו עוד מצוה, אמרינן נמי מה שירצה יעשה, דמכל מקום הויין שקולות.

ג. דעת החזון איש

דעת החזון איש (אה"ע נשים סי' קמ"ח בסוגיין) דיש לומר בעיקר הדבר כמראות הצובאות דכשיש לפנינו מצוה מחוייבת ומצוה שאינה מחוייבת מפאת חסרון כיס, יש לומר דיעשה המחוייבת, אלא דמכל מקום יש לומר כדינא דהגרע"א ולא מטעמיה, מפאת שצוואת האם שלא ישמע בקול האב לא חיילא, כיון דמחוייבת בכבוד אביו.

אכיל מקיים מצוה, וממילא סוכה דאורייתא עדיפא על לולב דרבנן.

אך יש לדון לדעת הגרע"א דבאמת לולב עדיפא, דיש לחלק בין מצות סוכה דלעולם הוה רשות, לבין מצות כיבוד אב דבעלמא הוה מצוה חיובית, ורק השתא נעשית רשות מפאת חסרון כיס, ובזה נימא דאם מוותר על הפסדו חוזר להיות כעשה חיובי גמור. וצריך תלמוד.

ד. זמנם זה אחר זה

אגב, לענין ספיקא דהמטה אפרים במצוות שזמנם בזה אחר זה אך חיוב השתדלותם עכשיו, אם תשיבי כחיילי תרוייהו ואיזה שירצה יעשה, או דילמא זו שזמנה קודם קדמה, הנה בגמרא חולין (קמ"א א') מבואר דעשה דשלוה הקן בדין דעדיפא מעשה דלקיחת צפורי מצורע, לולא סברא דגדול השלום, והקשה הגרע"א בתשובות (ח"ג סי' פ') אמאי עדיפא הא שקולים נינהו ואיזה שירצה יעשה, ואם נימא דלא אזלינן בתר חיוב השתדלות אלא בתר עצם זמן החיוב, הא שילוח הקן חייל השתא אבל מצוות ציפורי מצורע אינו בלקיחה השתא אלא רק בשחיטה ובשילוח, ואם כן יש ליישב קושיית הגרע"א לחד גיסא דהמטה אפרים, אך אפשר דחשיבי תרוייהו לפניו, אע"ג דזו בשילוח השתא ואידך צריך לקחתה ולשחטה.

הבן רוצה להוציא יותר מחומש

הנה יש לעיין בבן הרוצה להוציא על מצוה יותר מחומש ממונו, והאב מצוהו שלא לעשות המצוה.

וכעין זה היכא דמצטער לילך לסוכתו, דפטור מההליכה להסוכה אע"ג דכשיגיע לסוכה כבר לא יהא מצטער, ואם הבן רוצה להכניס עצמו לחיוב סוכה וללכת אע"פ שמצטער בהליכתו, והאב מצווהו שלא לעשות כך, האם חייב לשמוע לאביו.

א. צדדי הספק

צדדי הספק, דלחד גיסא יש לדון דחייב הבן לשמוע להאב מכיון דהבן פטור מהמצוה.

אך לאידך גיסא יש לדון דכיון שהבן רוצה להוציא ממונו לקיים המצוה אם כן ציווי האב הוה לעבור על דברי תורה.

ב. מידת חסידות

הנה בתשובות ערוגת הברשם (או"ח סי' י"ט) העלה דבמידת חסידות יש לו לשמוע לאביו המצווהו כנגדה, אלא אם כן נהגו ג' פעמים דחייל עלה דין נדר.

ולכאורה מצוה שפטור ממנה מפאת יותר מחומש לא עדיפא ממידת חסידות. ויש לחלק.

ג. לדברי הגרע"א

מעתה אם נימא כן, תיקשי בעיקר דברי הגרע"א דהיכא דהוה כיבוד אב משל בן וכיבוד אב משל אב, דאיזה שירצה יעשה, הא האם יכולה לצוות שלא יעשה הך כיבוד אב כיון דהבן אינו מחוייב בו ואם כן יחול צויה.

אך לא קשיא, דלדעת הגרע"א ודאי יש לדון דחייל צווי האם לא רק לעשות רצונה אלא גם שלא לעשות כיבוד האב, אך גם צווי האב איתא אם רוצה הבן להפסיד ממונו, ואם כן איזה שירצה יעשה.

ולפי זה נמצא דלדעת הגרע"א במצווה האב על הבן שלא יוציא על מצוה יותר מחומש או שלא יצטער לילך לסוכה, היא הדין איזה שירצה יעשה, דאמנם יש לומר דחייל צווי האב אך גם המצוה איתא.

וכל זה לדעת הגרע"א, אך לדעת מראות הצובאות והחזון איש היא הדין דאסור לו לעשות המצוה, כיון דיש לפניו כיבוד אב דחייב בו, ואידך מצוה דפטור ממנה.

ד. מצוה דרבנן או ספק מצוה

הנה היכא דהמצוה העולה יותר מחומש היא רק ספק מצוה דאורייתא או מצוה דרבנן, בזה גם להגרע"א יצטרך לשמוע בקול האב.

דנהי דבמצווה לבן שלא לעשות ספק מצוה דאורייתא או מצוה דרבנן, לא ישמע להאב, הכא הא פטור מדינא אלא דרשאי לעשות איזה מצוה שירצה, או המצוה העולה יותר מחומש או כיבוד אב, והרי המצוה דכיבוד אב הוא ודאי מצוה ומדאורייתא, וכללא הוא דודאי עדיף וכן דאורייתא עדיף.

ה. שב ואל תעשה

הנה היכא דצווי האב שלא יעשה המצוה ויהא בשב ואל

נמצא דגם בנשואה איכא חילוק בין הגרע"א לחזון איש, דאע"ג דלתרוייהו איזה שירצה יעשה, מכל מקום להגרע"א בכל מה שיעשה חשיב עושה מצוה ויחול עליו דינא דעוסק במצוה פטור מן המצוה, משא"כ להחזון איש.

ג. חייל צווי האם באופן שלא ישמע להאב

אך מטעמא אחרתא יש לומר דגם להחזון איש אם ישמע בקול האם יקיים מצוה, דהנה בגוונא שהאם מצווה את בנה שאע"פ שיעשה מה שירצה ביחס לצוואת האב, אך אם יחליט שלא לשמוע לאב מפאת דהוה משל בן, אזי הינה מצוה אותו לעשות רצונה, הרי בכהאי גוונא ודאי דיכולה לכתחילה לצוות כן.

מעתה אף היכא דמצווה במוחלט שיעשה רצונה, הא דבטל צווי דידה הוא רק לענין שלא יחול בכל ענין, אך לענין שיחול אם יחליט שלא לשמוע בקול האב, שפיר חייל, ואם כן יקיים בזה מצוה ויהא פטור ממצוה אחריתא כדין עוסק במצוה.

ד. עוסק במצוה בכיבוד אב

הנה כל זה אם נאמר דאמרינן דינא דעוסק במצוה פטור מן המצוה אף בעוסק במצוות כיבוד אב ואם. וכך משמע בברכי יוסף (או"ח סי' ל"ח ס"ק ז' ד"ה והטור) ובערך לחם (למהר"י קאסטרו יו"ד סי' ר"מ).

אך עיין בחשובות מהרש"ג (או"ח סי' נ"ב) שדן בזה דדילמא בעוסק בכיבוד אב לא אמרינן פטור דעוסק במצוה, דדמי לגוונא שהאב אומר לבנו לבטל מצוה, דלאו כל כמינייהו דהאב והאם לגרום שהבן לא יקיים מצוה.

הקיום או הביטול

הנה יש לדון ביש לפניו ב' מצוות, האם אזלינן בתר הקיום מצוה, ואם לענין הקיום מצוה שניהם שוים, יעשה איזה שירצה, או דילמא אזלינן בתר הביטול מצוה, ואם רק אחת מהמצוות יבטל, צריך לקיים דוקא אותו מצוה.

א. פליגי בב' הצדדים

הנה דעת הגרע"א הנ"ל כהצד הראשון הנ"ל, דהרי כתב דהיכא דכיבוד האב גורם לבן חסרון כיס, וכיבוד האם אינו גורם לבן חסרון כיס, נהי דפטור מכיבוד אב היכא דהוי חסרון כיס דהוה משל בן, מכל מקום כד מקיימו הוה מצוה גמורה ולא גריעא ממצות כיבוד אב.

ונראה דגם המראות הצובאות והחזון איש מודו בזה דכד מקיים הכיבוד אב הוה מצוה גמורה, אלא דסברי כהצד השני הנ"ל, דאזלינן בתר הביטול, ואם כן נהי דמפאת הקיום שניהם שוים, מכל מקום יש לו לקיים כיבוד אב כיון דאם יעשה כיבוד אב יבטל מצוה חיובית דכיבוד אב, משא"כ אם יעשה כיבוד אב יבטל רק מצוה שאינה חיובית דכיבוד אב.

ב. נידון המטה אפרים

מצאנו נידון כעין הנ"ל, דהנה דן במטה אפרים (סי' תרכ"ב באלף למטה אות ל"ג) בערב סוכות ויש לפניו ב' אפשרויות, או ללכת למקום שיש בו סוכה ואין בו ארבע מינים, או ללכת למקום שיש בו ארבע מינים ואין בו סוכה.

וכתב דיש לדון דילך למקום הסוכה כיון דחיובה קדים בערב, משא"כ בארבע מינים הוה רק למחרת ביום. אך כתב דיש לדון לא כך, דדוקא כשכבר הגיע זמן המצוה עבדינן זו שהגיע זמנה, אך כאן הנידון בערב סוכות ואם כן תרוייהו שקולים.

אלא כתב דיש לדון דאדרבה ד' מינים עדיפי, משום דמחוייב מדרבנן כל שבעה, משא"כ בסוכה דאי בעי לא אכיל. ושוב כתב דגם בסוכה כד אכיל מקיים מצוה כל ז' ומברך עלה. ואסיק דאין בידו להכריע, הלכך לאיזה מקום שירצה ילך.

נמצא דמסתפק המטה אפרים בהאי סברא דהיכא דאינו מחויב לאכול אלא כד אכיל מקיים מצוה האם שוה לעשה גמור.

ג. האם נידון מטה אפרים תליא בהנ"ל

מעתה לדעת מראות הצובאות והחזון איש דאזלינן בתר הביטול, אם כן בעינן למינקט כהך גיסא דמטה אפרים דלולב עדיפא אע"ג דהוה דרבנן אבל הרי אם אינו נוטל מבטל מצוה, משא"כ בסוכה אם אינו אוכל אינו מבטל מצוה אלא רק היכא דאוכל מקיים מצוה.

משא"כ לדעת הגרע"א דאזלינן בתר הקיום, בעינן למינקט כאידך גיסא דמטה אפרים דסוכה חשיבא כעשה גמור דכד

בקום ועשה אלא רק בנודר לעשות דבר טוב, אבל בנודר לעשות דבר רשות לא חייל נדרא בקום ועשה אלא רק היכא דאסר חפצא עליו, ואם כן אף היכא דחייל הנדר מכל מקום כיון דהשתא לא הוה דבר טוב יפקע הנדר, ושוב יהא חייב בכיבוד אב.

ב. עני והעשיר

כגון הנודר לתת לעני וקודם שנתן לו העשיר, בפשוטו אין כאן נדר, ובשלמא להסוברים דבנדר צדקה חייל חיוב ממון עליה וגם היורשים חייבים, אם כן הכי נמי איכא שעבוד, אבל להסוברים דליכא שעבוד והיורשים פטורים כיון דאינהו לא נדרו, אם כן הוא הדין לגביו גופיה היכא דפקע הדבר מצוה מן הנדר.

אך עיין בתשובות חתם סופר (יו"ד סי' רל"ז) הובא בפתחי תשובה (יו"ד סי' רנ"ח ס"ק ז') משמע דכל הא דנדר ליתן לעני ונתעשר דאינו חייב ליתן, היינו דוקא משום אומדנא דאדעתא דהכי לא נדר. אבל לא כתב דהוא משום דפקע הנדר מכיון דעכשיו אינו מצוה. ואולי אזיל להסוברים דאיכא שעבוד ממון.

[והעירוני דבאר זרוע (הלכות צדקה סי' ז') איתא באורך תשובת רבינו חיים כהן צדק ורבינו"ה ור"י אור זרוע דבכהאי גוונא ולא אתו אלא מפאת אומדנא].

ג. אכתי הוה דבר מצוה

יש לדון לחלק, דאף אם נימא דבעני והעשיר ליכא כלל נדר, היינו משום דהשתא ליכא מצוה, אך בנידון דידן נדרר לעשות דבר טוב, נהי דאיכא כנגדו כיבוד אב וצריך להיות בשב ואל תעשה, מכל מקום אכתי הוי דבר מצוה. ואם כן נימא דאכתי חשיב נדר לדבר מצוה.

ונפקא מינה במי שנדר לעשות דבר טוב והשתא נעשה חולה שהדבר מזיקו, האם צריך להשאל על נדרו.

ד. נדר לצום ואירע ראש חודש

הנה מבואר בשולחן ערוך (או"ח סי' תקי"ע סעי' א') דמי שנדר לצום ואירע ראש חודש, אין צריך התרה, חזינן דכיון דאסור לצום לא הוה נדר מצוה. אמנם התם מתחילה היה עומד לכך משא"כ בנעשה חולה אחר כך.

אך אם נימא דבנודר צדקה לעני ונתעשר פקע נדרא, אם כן הוא הדין הכא, וליכא למימר כחילוק הנ"ל (באות הקודם) דיש כאן מצוה אלא שרמי עלה איסור, דזה שפיר ילפינן מדינא דראש חודש.

ולפי זה היכא דהוה ספק כיבוד אב ונדר לעשות מידת חסידות, יפקע הנדר דהשתא ליכא מצוה מפאת ספק כיבוד אב, והוה ליה כדבר חולין דלא חייל נדרא כיון דליכא מצוה.

ה. חל הנדר ולא הכיבוד

אלא דיש לומר דאדרבה נימא לאידך גיסא דהא אם חל הנדר אין כאן כלל מצות כיבוד אב, ואם כן אדנימא דמפאת כיבוד אב פקע הנדר, נימא איפכא דמפאת הנדר פקע כיבוד אב.

אך בסברא יש לומר דכיון דאיכא כיבוד אב קמן, לא מצי חייל נדרא אף כשנדר מקודם.

[ובתשובות כנסת יחזקאל (סי' ל"ה) כתב דבמצוה לבנו שלא יהא סנדק אע"ג דיכול לעשות על ידי אחרים, אם קיבל עליו, אין צריך לבטלה משום כיבוד אב, אך התם הוא בצירוף טעמים אחרים רבים עיין שם].

התחיל בכיבוד האם

הנה אמרינן בגמרא קידושין (ל"א א') דהיכא דאביו אומר השקיני מים ואמו אומרת השקיני מים, חייב לשמוע לאביו, כיון דגם איהו מחוייבת בכבוד אביו.

ולכאורה איכא גוונא דכבוד האם קדים, היכא דקודם אמו אמרה לו השקיני מים, והתחיל בכיבוד האם, ואחר כך ציווהו האב, דבכהאי גוונא יהא פטור מכיבוד אב, מפאת דעוסק במצוה פטור מן המצוה.

א. לחזון איש אינו כן

הנה לכאורה לדברי החזון איש הנ"ל אין הדין כך, דהרי כתב בחזון איש לענין גוונא דהגרע"א דצווי האב משל בן וצווי האם משל אב, דבנתגרשה יש לומר דישמע לאם, ובנשואה יש לומר דיעשה מה שירצה, כיון דצווייה לא חייל דהוה כנגד האב. דנהי דלענין הבן אין לו חיוב לשמוע לאב בכהאי גוונא דהוה משל בן, מכל מקום מצד האם אין לה רשות לומר כנגד האב.

מעתה בנידון דידן, לפום סברת החזון איש דלאו כל כמינה לצוות דבר שאסור לה, אע"פ שהתחיל בכיבוד האם, מכל מקום לאחר

תעשה, בזה גם להגרע"א ישמע לאב.

כמו שכתב בהפלאה בתשובות גבעת פנחס (סי' ג') דדינא דאיזה שירצה יעשה היינו דוקא בתרוייהו בקום ועשה או תרוייהו בשב ואל תעשה, אבל לא בחדא בקום ועשה וחדא בשב ואל תעשה, דאז שב ואל תעשה עדיף. וכך כתב בחזון איש (שם).

ולפי זה יהא חילוק אם רצון האב שלא יעשה המצוה ביותר מחומוש כדי שיעשה לאב איזה דבר, שאז איזה שירצה יעשה, והיכא דרצונו שהבן יהא בשב ואל תעשה דאז צריך לשמוע לאב.

והיכא דיצונו להיות בשב ואל תעשה כדי שעל ידי זה יצטרך לעשות רצון האב כיון שממילא אינו מקיים המצוה, לכאורה חייל צווי להיות בשב ואל תעשה וממילא צריך לעשות רצון האב.

ו. כוונתו רק נגד

הנה כל האמור היינו היכא דיש לאב טעם אמאי מצונו שלא לקיים המנהג חסידות, אך היכא דכוונתו רק כנגד המנהג חסידות, לא ישמע להאב. וכמבואר בתשובות כנסת יחזקאל (סי' ל"ה) דהא דבמצוה שאפשר לעשות על ידי אחרים מניח המצוה ועוסק בכיבוד אב, אך אם רצון האב רק כנגד המצוה לא ישמע לו. ויש לעיין מינה לנידון דידן.

[א"ה. בכנסת יחזקאל איירי באחד שכיבד להבן בסנדקאות ואביו מתנגד לזה, וכתב שלא ישמע להאב דמצוה גדולה היא והרי הוא כמקריב קטורת, ומכיון שהאב מצוהו ללא תועלת לעצמו לאו כל כמינה לבטלו מהמצוה, ורק אם יש תועלת להאב מביטול המצוה שעל ידי זה יאכילוהו וילבישוהו בזה חייב בכבוד אב, שהרי מצוה זו יתקיים על ידי אחרים].

האב מצווה איזה מצוה לקיים

הנה אם יש לבן שתי מצוות שקולות לפניו, ויכול לעשות רק אחת מהן והאב מצונו איזה שיעשה, לכאורה חייל צווי.

א. אף להגרע"א

הנה נראה דהיינו אף להגרע"א דהיכא דהוה כיבוד אב משל בן וכיבוד אב משל אב דאיזה שירצה יעשה, דהתם לא נימא דחייל צווי האם לעשות כיבוד אב ולא כיבוד אב, דנהי דהוי משל בן, בזה כיון דמוותר הבן על ממונו, שוב הויין צווי האב והאם שקולים, דגם האב מצוהו לעשות אחת משתייהן.

ב. מצווה להיות בשב ואל תעשה

לפי זה גם בכיבוד אב ואם בנתגרשו, ושניהם בקום ועשה, דאמרינן דאיזה שירצה יעשה, אם האב יצווה לבן להיות בשב ואל תעשה לגבי צווי האם וממילא יחול צווי, יש לומר דיועיל.

אלא אם כן נימא דאם מצונו להיות בשב ואל תעשה הוי צווי כנגד דברי תורה, אך לכאורה אינו כן, דהא מצווה כן לתועלתו ויכול לעשות כן דהוה כיבוד אב כנגד כיבוד אב.

ג. מונח בצווי האחרון שיהא בשב ואל תעשה לגבי הראשון

מעתה תיקשי דאם כן לעולם בנתגרשו אמאי שניהם שוים הא יש לומר דמונח בצווי האחרון שיהא בשב ואל תעשה לגבי צווי הראשון. אך לא קשה דמונח גם בצווי הראשון שיהא בשב ואל תעשה לגבי האחרון, וממילא חשיבי תרוייהו כשב ואל תעשה ויצטרך לקיים שניהם ולא להשקות אף אחד, וממילא לא מפרשינן צוויים בכהאי גוונא אלא רק לענין הקום ועשה והלכך איזה שירצה יעשה.

מידת חסידות

הנה כתב בתשובות ערוגת הבשם (הבאנו לעיל) דנהי דהיכא דהאב מצווה כנגד הנהגה טובה או מידת חסידות, איכא כיבוד אב, ולא חשיב שמצווה לעבור על דברי תורה.

[היכא דטעם האב מצד סיבה שטוב לו לאב כן, או מפאת דאינו טוב לבן. ועיין בתשובות באר משה (ח"א סי' ס"א) שכתב לא כך. וצריך עיון]. אך היכא דהבן נהג כך ג' פעמים ובהוה הוי נדר לדבר מצוה, בכהאי גוונא כל שהנדר קיים אינו יכול לצוותו לבטל מנהגו אלא צריך להשאל. ויש בזה מקום עיון וכדלהלן:

א. פקע המצוה

הנה תיקשי דאף בנהג כן הא השתא דהוה כנגד כיבוד אב לא הוה מצוה ולא חייל הנדר מכאן ולהבא.

דהרי הוה כנודר לעשות דבר טוב ולאחר מכן פקע הענין הטוב, דבפשוטו לא חייל נדרא מכאן ולהבא, דהרי לא אשכחן נדר

כספים משלו לטובת אביו, דזה בניגוד לחיובה לכבד את בעלה. הנה חזינן מהכא לענין הלכות כיבוד אב, דכל שאין רשות לאב לצוות, אף אם לבן אין איסור, אין מצוות כיבוד אב, כגון אב נזיר האומר לבנו השקיני יין, אף היכא דאין לבן איסור מן התורה, כגון בחד עברא דנהרא דאינו מכשילו, מכל מקום אינו מצווה לכבדו בזה. [אף בלא טעמא דאב רשע, אין לכבדו, דבזה יש אומרים דבעינן הוחזק, עיין בהגהות מיימוני (פ"ה מהל' ממרים אות ח').]

ד. ביאור אחר בחזון איש

אך היה מקום לבאר דברי החזון איש בענין אחר, דכוונתו דלאחר דחדית קרא דבאביו ואמו ישמע לאביו, פקע מצות כיבוד לאמו, והלכך היכא דמוותר הבן על ממונו, שוב הדר דינא דאביו קודם. ולפי זה איירי אף באבידה.

אך לא משמע כן מלשון החזון איש, אלא משמע מפאת דאין בכוחה לצוות דבר שאסור לה לצוות כן. ולפי זה יש לומר דהא דחדית קרא דכבוד האב קודם לאם, לא דפקע דין כיבוד אם אלא דהאב קודם.

[א"ה. זה לשון החזון איש, וי"ל שאינו חייב לעשות כלל צוואת אם כיון שהיא חייבת בכבוד אביו, והלכך רשות בידו לוותר על הפסד ממונו ולעשות צוואת אב].

שציוהו האב פקע מינה שם מצוה, ולא חשיב עוסק במצוה, וחייב לעזוב את כיבוד האם ולעשות את כיבוד האב.

אבל לדעת המראות הצובאות והגרע"א דלית להו האי סברא דהחזון איש, יהא פטור מכיבוד אב מפאת עוסק במצוה. וצריך תלמוד.

ב. באבידה מודה החזון איש

הנה טעמא דהחזון איש לאו בכלהו גווני, דהנה תניא בתוספתא (בבא מציעא פ"ב הלכה ל"א) דאבידת אביו ואבידת אמו, אבידת אביו קודמת, והשתא היכא דאבידת אביו כרוכה בהוצאות משל בן ואבידת אמו בלא הוצאות, בזה יודה החזון איש להמראות הצובאות, דהא לכאורה חיוב האשה לכבד בעלה לא איתמר היכא דתפסיד אבידתה, ואם כן דמי לגרושה דבזה גם לדעת החזון איש יצטרך לשמוע לאמו, דמודה בזה למראות הצובאות.

ואם כן לענין נידון דיין, היכא דהתתיל מקודם בכיבוד אם להחזיר אבידתה, ואחר כך ציוהו האב להחזיר אבידתו, יהא פטור מכיבוד אב מפאת עוסק במצוה.

ג. אב נזיר האומר השקיני יין

הנה נראה ביאור דברי החזון איש, דאינה יכולה לצוותו שלא יוציא

ענינים שונים

בתולדה מזה אמרינן דאסור לאכול, וכמו דחזינן דאונן פטור מלברך אף דלא מיפטר מאיסורים.

אך הא חזינן במשנה ברורה לענין הניעור בלילה דהוה איסור בקום ועשה. [א"ה. לא מצאנו המשנה ברורה. נא להאיר עינינו].

ב. כל ממונו או חומש ממונו

הנה נפקא מינה מהאמור, דאם הוה עבירה בקום ועשה, אם כן צריך לתת כל ממונו כדי שלא לאכול בלא ברכה, אבל אם הוה עבירה רק בשב ואל תעשה, צריך לתת רק עד חומש ממונו.

ג. שרינן רק בשעת הדחק

מעתה אם נימא דהוה קום ועשה אכתי תיקשי כהני"ל. ויש ליישב דמעיקר הדין אע"פ שבירך בורא פרי העץ שרי למיכל, ומכל מקום שרינן רק בשעת הדחק, ובזה עדיפא משלא לאכול לגמרי, דהתם הוה ודאי ברכה לבטלה. וחזינן בסוגיא דפרק קמא דנדה (ו' ב') דבדרבנן סמכינן על היחיד בשעת הדחק. ולא עיינתי היטב.

יאכל קצת

הנה כתב במשנה ברורה (סי' ר"ג ס"ק ג') בפירות אדומים שקורין פאזימקע"ס הגדילים בתוך היערות, מברך עליהם בורא פרי האדמה, ואפילו אותן הגדילים בגנות, כתב דמסיק בחיי אדם דכיון דלרוב הפוסקים מברכין בורא פרי האדמה ולחד שיטה בורא פרי העץ, נכון לכתחילה שיברך עליהן בורא פרי האדמה, ובדיעבד כשברך בורא פרי העץ, יאכל רק מעט כדי שלא יהא ברכה לבטלה.

ותיקשי אמאי אמרינן שיאכל קצת, הרי דילמא אוכל בלא ברכה, ועושה עבירה בקום ועשה, דאסור ליהנות מעולם הזה בלא ברכה, משא"כ אם לא יאכל כלום, לא יעשה עכשיו עבירה בקום ועשה.

א. עיקרה מצות ברכה

אולי נימא דלאכול בלא ברכה גם כן חשיבא רק עבירה בשב ואל תעשה, שמבטל המצוה של ברכה, דעיקרה הוא מצות ברכה ורק

עניני שבת

להוציא את הסוברים שקוראין כאן בט"ו, דלשיטת השומע גם הבעל קורא חשיבא בר חיובא, וכן היה נלענ"ד, אך אין לי ראיות לכך זה.

ד. לענין מוקצה

הנה חזינן דאם לדידיה אסירא מדינא, חשיבא מוקצה, ולא אמרינן דלחבירו שרי, דהרי לשיטתו דאסור הוה מוקצה לכולם.

כמו שכתב בשער המלך (הל' לולב פ"ח הל' כ"ה) דלדעת האוסרים לעשן סיגריות ביום טוב, הסיגריות הם מוקצה, אע"פ דיש אנשים המקילים ומעשנים הסיגריות ביום טוב, לא אמרינן דמשום הכי לא הוי מוקצה לכל, דהרי לשיטת הסוברים דאסור לעשן הוי מוקצה לכולם. [ולא דמי לתרומה ביד ישראל דלא הוה מוקצה, דהרי תרומה חזי לכהן מדינא].

וכך כתב בחזון איש (סי' מ"ט ס"ק ט"ו, ט"ז) דאם מחזיקין שרויה לאיסור מצד הדין, אם ביום טוב נפלה מצה במים ונעשתה שרויה, אע"פ שיש נוהגין בזה היתר ואוכלים שרויה, הוה מוקצה, דהרי לשיטתו דאסור הוה מוקצה לכולם.

[אבל הסיק החזון איש דשאני שרויה דהוי רק חומרא, והלכך לא הוי מוקצה, דראוי לאחרים. ויש לבאר דפסיקא ליה דסתמא חזי לאורחים, משא"כ בגוונא דמכוון בהדיא שלא ליתן לאורחים הוי מוקצה].

אך צריך עיון דנהי דלא חשיבא אוכל נפש, אבל מתוך איכא, וכמו במבשל גיד הנשה ביום טוב.

בישל תבשיל והזיקו

הנה לדעת רמ"א (סי' ש"ח סעי' ט"ו) שרי בשל בשבת משקין שנצטננו, אם עדיין פושרין, אבל להבית יוסף (שם) אסירא דהוה ספיקא דאורייתא.

ויש לדון מהו אם אדם ההולך בתורת הרמ"א בישל בשבת משקין שנצטננו ועדיין פושרין, ובשעת הבישול הזיק להולך בתורת הבית יוסף, האם הניזק יוכל לתובעו.

א. צדדי הספק

צדדי הספק, מי אמרינן דהניזוק לא יוכל לתובעו, דהרי להניזוק הוה מלאכה וקם ליה בדרכה מיניה, או דילמא כיון דלהמזיק אינו מלאכה ולדידיה ליכא קם ליה בדרכה מיניה, אם כן חייב. הנה לענ"ד הניזוק לא יוכל לתובעו, דלניזוק אסירא לכולי עלמא.

ב. מהו איפכא

הנה אם היה איפכא, שההולך בתורת הבית יוסף הזיק להולך בתורת הרמ"א, הנה כלפי המזיק איכא קם ליה בדרכה מיניה ואינו חייב, אבל כלפי הניזוק אין קם ליה בדרכה מיניה וחייב ויכול לתובעו. אך אין נפקא מינה דלתפוס בלאו הכי מהני.

ג. לענין מגילה

כמו כן יש לדון האם הסוברים שקורין המגילה כאן בי"ד אם יוכל

זאת למודעי הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשונו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.

הגליון נתרם לזכות ולרפואת

הר"ר ברוך יהושע בן שינדל יפה נ"י
הר"ר יחיאל יהושע בן בלה ברטה נ"י

לרפואה שלימה בתוך שאר חולי ישראל

בעזרתו"ת
ניתן לקבל
את
הגליון מידי
שבוע במ"ל:
L5703949
@gmail.com